

Masraf Defterleri Işığında Topkapı Sarayı III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi

Gülberk Bilecik^{*}, Ömer Türk^{**}

Öz

Kütüphaneler toplumların bilgi kaynaklarıdır. Yazılı ve görsel kaynakların toplu halde buldukları bu binalar, korunaklı ve gösterişli olarak inşa edilmişlerdir. Konumuz olan III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi de bu şekilde yapılan binalar arasındadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde (BOA) bulunan, III. Ahmed Kütüphanesi'nin masraflarının yazıldığı üç adet defter çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu masraf defterleri İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Osmanlı Türkçesi'nden günümüz Türkçesi'ne aktarılan defterler sayesinde III. Ahmed Kütüphanesi'nin inşa süresi, yapının inşasında çalışan işçi grupları, işçi gruplarına ödenen ücretler, kullanılan malzemeler, malzemelerin getirildikleri yerler ve kütüphanenin toplam masrafı gibi çok önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Makalede 18. yüzyılın en önemli yapılarından biri olan ve ilk bağımsız saray kütüphanesi durumundaki III. Ahmed Kütüphanesi'nin otuz iki hafta süren inşa süreci detaylı bir şekilde tanıtmaya çalışılmış ve kütüphanenin yapımı hakkındaki tartışmalar neticelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kütüphane • Topkapı Sarayı • İnşaat • Masraf defteri

In The Light Of Cost Journals Topkapı Palace The III. Ahmed (Enderun) Library

Abstract

Libraries are information sources for societies. In past times, these buildings - where both written and visual resources are collectively stored - were sheltered and ostentatious. The III. Ahmed (Enderun) Library is one of these buildings.

From the Ottoman Archives of the Prime Ministry (BOA), the three journals which document the construction cost of the III. Ahmed Library are the main source of this paper. These cost journals have been studied as a master's thesis in the Social Sciences Institute, Department of Art History of Istanbul University. From these journals that were transcribed from Ottoman Turkish in to modern Turkish, we obtained multiple pieces of useful information such as; the building period of the III. Ahmed Library, the work groups involved in the construction, the wages paid to the workers' groups, the materials used, the places where the materials were brought and the total cost of the library.

The aim of this article was to describe in detail the 32-week construction processes of the III. Ahmed Library - one of the most important structures of the 18th century and the first independent palace library.

Keywords

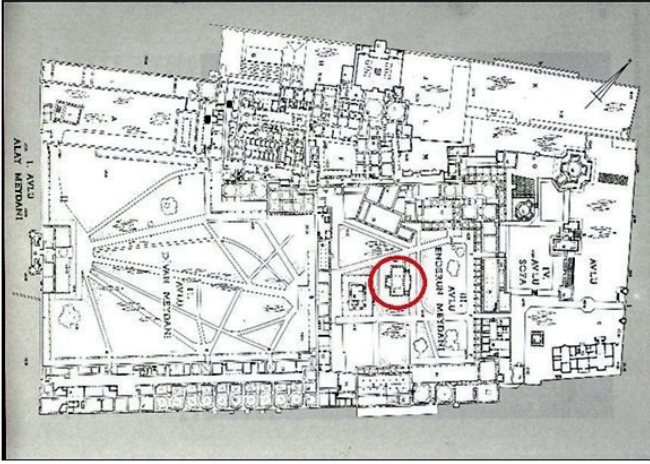
Library • Topkapı Palace • Construction • Cost journals

***Sorumlu Yazar:** Gülberk Bilecik (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. Eposta: bilecikg@istanbul.edu.tr

****Ömer Türk,** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Mezunlu, İstanbul, Türkiye. Eposta: omerturk86@gmail.com

Atf: BİLECİK, Gülberk; TÜRK, Ömer, "Masraf Defterleri Işığında Topkapı Sarayı III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi", *Art-Sanat*, 11(Ocak 2019), s. X-XX. <http://dx.doi.org/10.26650/artsanat.2019.11.0001>

Topkapı Sarayı üçüncü avlusunda, Arz Odası'nın hemen arkasında bulunan III. Ahmed Kütüphanesi, Kütüphane-i Enderun-ı Hümayun ve Enderun Kütüphanesi adlarıyla da bilinmektedir.¹ Sultan III. Ahmed tarafından sarayda dağınık halde bulunan kitapları belli bir yerde toplamak amacıyla yaptırılmıştır. Kütüphaneye yer olarak II. Selim tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan ve bakımsız durumdaki Havuzlu Köşk'ün bulunduğu alan seçilmiştir. Kütüphanenin inşasına 27 Rebiülevvel 1131 (17 Şubat 1719) tarihinde başlanmış ve açılış töreni ise 10 Muharrem 1132 (23 Kasım 1719) günü yapılmıştır.² Kütüphanenin niçin kurulduğunu, kitapların nerelerden toplandığını ve kütüphaneden hangi günler faydalanılabileceğini belirten bir vakfiye düzenlenmiştir. Vakfiyede ayrıca dışarı kitap çıkarılmasının yasaklanması, hizmetlilerde aranacak şartlar ve bunlara verilecek ücretler de yer almaktadır. Yalnız saray mensuplarına açık olan kütüphanenin açılış tarihini taşıyan bir de katalog hazırlanmıştır.³

G.1. Topkapı Sarayı vaziyet planında III. Ahmed Kütüphanesi (Tezcan, 1999)

Lale Devri ve III. Ahmed döneminin mimari yönlerine ışık tutan III. Ahmed Kütüphanesi, ilk bağımsız saray kütüphanesi olması bakımından çok önemlidir. Bu ta-

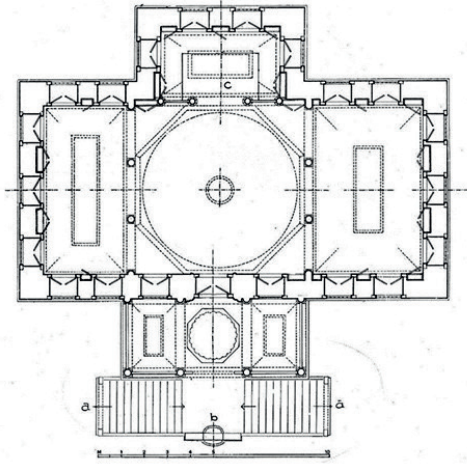
1 Kütüphane hakkındaki en erken kaynaklar dönemin resmi tarihçileri Fındıklılı (Silahtar) ve Raşid'e aittir. Sonraki kaynakların hemen hepsi bu tarihçilerin yazdıklarına dayanmaktadır. Bunlardan sonra Mehmet Refik'in **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**'nda yayınladığı "Enderun-ı Hümayun Kütüphanesi" adlı makalesi gelir. Sedad Hakkı Eldem'in 1973 yılında hazırladığı **Köşkler ve Kasırlar** adlı eseri, detaylı plan ve kesitlerle kütüphane hakkında bilgi veren çok değerli bir kaynaktır. **Vakıflar Dergisi**'nde yayınlanan Behçet Ünsal'ın "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi" adlı makalesi ve Semavi Eyice'nin **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**'nde yazmış olduğu "III. Ahmed Kütüphanesi" maddesi yapı hakkında bilgi veren birincil kaynaklar arsındadır. Bu çalışmalar dışında kütüphane hakkında irili ufaklı çalışmalar da mevcuttur.

2 Semavi Eyice, "Ahmed III Kütüphanesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, Ankara 1989, s.40; R. Ekrem Koçu, "Ahmed III Kütüphanesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1958, s. 289-293; Mehmed Refik, "Enderun-ı Hümayun Kütüphanesi", **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**, Sene 7 İstanbul 1332, s. 236-241; İskender Akdoğu, "Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi", **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Bülteni**, İstanbul 2003, s. 20.

3 Eyice, **a.g.m.**, s. 40.

rihe kadar 1667 tarihli Köprülü Kütüphanesi dışında müstakil kütüphane binası bulunmamaktadır.⁴ Köprülü Kütüphanesi öncü yapı olmuş, III. Ahmed Kütüphanesi ile sonraki bağımsız kütüphanelere de örnek teşkil etmiştir.

Bina içindeki kitapların rutubetten zarar görmemesi için yüksek bir bodrum üzerinde inşa edilmiştir. Dış cephesi tamamen beyaz mermerle kaplanmıştır. Kubbeli orta mekan üç yönden dikdörtgen şeklinde aynalı tonozla örtülmüş eyvan şeklinde bölümlerle genişletilmiştir. Girişin karşısındaki çıkmalı bölüm hadis-i şerif okunmasına tahsis edilmiştir. Binanın önünde iki yandan onar basamakla çıkılan, dört sütun ve üç sivri kemerle taşınan üç bölümlü revak bulunur. Revakın orta kısmı kubbeyle yan bölümler aynalı tonozla örtülmüştür. Revakın ortasında, girişin karşısına gelecek şekilde bir çeşme yerleştirilmiştir. Giriş cephesinde dışarıda merdivenler arasında kalan bölümde ikinci bir çeşme daha bulunur.⁵

G.2. III. Ahmed Kütüphanesi planı (Eldem, 1973)

Kütüphanede süslemeler mimarının ana hatlarına bağlı kalınarak düzenlenmiştir. Yapıda daha çok Lale Devri'nin ince ve ayrıntılı sanat zevkini gösteren malakâri ve çini süslemeler kullanılmıştır. Kubbe ve tonoz içlerinde görülen malakâri süslemelerde yeşil, kırmızı ve mavi renkler çoğunluktadır. Palmet ve şemse motifleri, grift bitkisel bezemeler ile vazo içinde gül, karanfil, lale, yıldız çiçeği en çok görülen motiflerdir. Duvarlarda ve pencere çevrelerinde görülen çinilerin hepsi İstanbul'daki harap olmuş, kullanılmayan binalardan sökülüp getirilmiş ya da çini depolarından temin edilmiştir.

4 Hakan Anameriç, "İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi", **Türk Kütüphaneciliği** C. 20, S. 2, Ankara 2006, s. 197; İsmail Erünsal, "Köprülü Kütüphanesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2002, s. 257.

5 Sedat Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar-II**, Ankara, 1973, s. 198; Eyice, **a.g.m.**, s. 40; Behçet Ünsal, "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", **Vakıflar Dergisi**, S. 18, Önder Matbaacılık, Ankara 1984, s. 104; Necdet Bayraktar-Hülya Tezcan, "Sarayların Çeşme Muslukları", **P Sanat Kültür ve Antika Dergisi**, S. 22, İstanbul 2011, s. 53.

G.3. III. Ahmed Kütüphanesi (Türk, 2018)

Kütüphane binası yapıldığı tarihten günümüze kadar mimari yapısını ve işlevini etkileyecek büyük bir değişim geçirmemiştir.⁶ Ancak giriş cephesinde bazı tamirler görülür. İlk inşasında ayrı yapılan merdivenler 1839 sonrası tamirinde beden duvarlarına bitişirilmiştir. 1940'lı yıllarda ise üçlü giriş revakını kapatan camekânlar kaldırılmıştır.

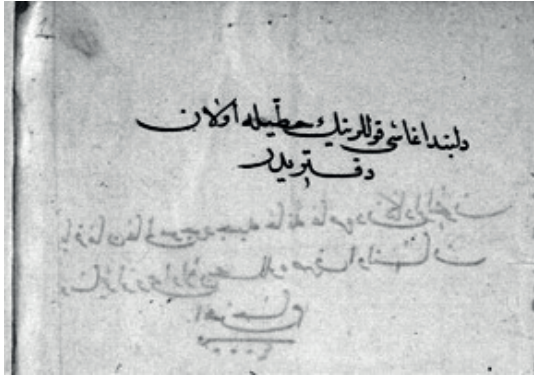
G.4. Kütüphanenin iç mekân fotoğrafı (Yenal,1949)

6 Mehmed Refik, a.g.m. s. 239.

III. Ahmed Kütüphanesi Masraf Defterleri

Masraf defterleri genelde bina eminleri tarafından tutulan, inşa edilen yapıda kimlerin çalıştığını, bunlara ne kadar ödendiğini ve kullanılan malzemeleri belirten defterlerdir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde (BOA)⁷ kütüphane ile ilgili üç adet masraf defteri bulunmaktadır. Bu üç defter Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Defterleri (TS. MA. d.) dosya adı ile saklanmaktadır. Defterlerden ilki 02002.00.01 dosya ve gömlek numaralarına sahip olup yevmiyeli (günlük) tutulmuş masraf defteridir. İkinci defter 02003.00.01 dosya ve gömlek numarasına sahiptir ve haftalık kayıtlar bulunmaktadır. Üçüncü defterde 02003.00.02 dosya ve gömlek numaraları ile saklanmaktadır ve kayıtlar yine haftalık tutulmuştur. Birinci defter 43, ikinci ve üçüncü defterler 20'şer varaktan oluşmaktadır.

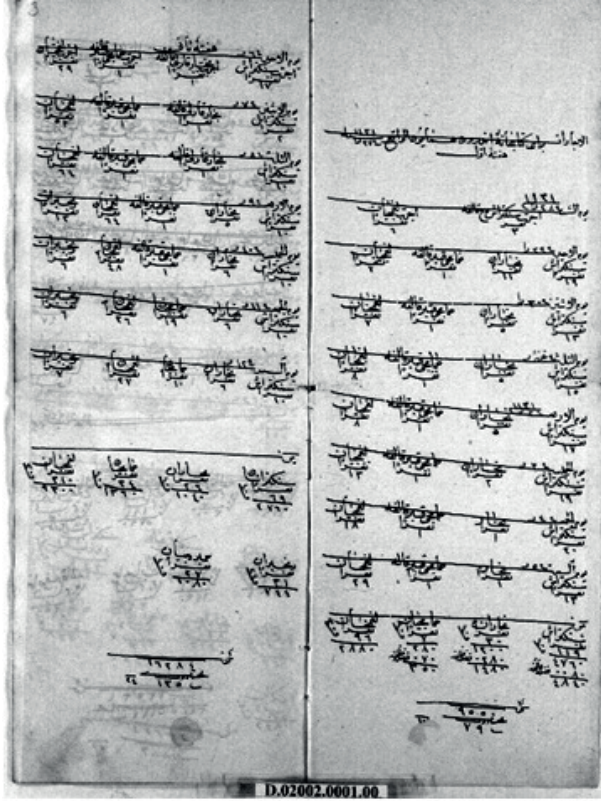
Birinci defter dikdörtgen forma sahip olup kumaşla kaplanmıştır. İlk sayfasından anlaşıldığına göre Dülbend Ağası tarafından yazılmıştır. Dülbend Ağası Has Oda'nın ileri gelen amirlerinden olup padişahın sarıklarını çamaşırlarını muhafaza etmek ve giydirmekle görevlidir.⁸ Birinci defterden kütüphanenin inşa sürecini takip etmek mümkündür. Yevmiyeli yani günlük olarak tutulmuştur. Defterde kayıtlar 27 Rebiülevvel 1331 (18 Şubat 1719) tarihinden başlar ve 32 hafta devam ederek 15 Zilkade 1331'de (29 Eylül 1719) sona erer. İşçi kayıtları ikinci varaktan başlayarak 18 varak boyunca devam eder. İşçi kayıtlarından hemen sonra hangi gün, hangi malzemenin, hangi esnaftan satın alındığı, miktarı ve ödenen para ayrı ayrı yazılmıştır. Malzeme ve esnaf kayıtları diğer defterlerde bulunmamaktadır. Daha sonra inşaatta hangi malzemelerin kullanıldığını belirten varaklar başlamaktadır. Malzemeler ahşap, demir, bakır, altın varaklar ve kereste şeklinde yazılmıştır. İşçilerin günlük yemek istihkakı da ayrı bir başlık altında belirtilmiştir.

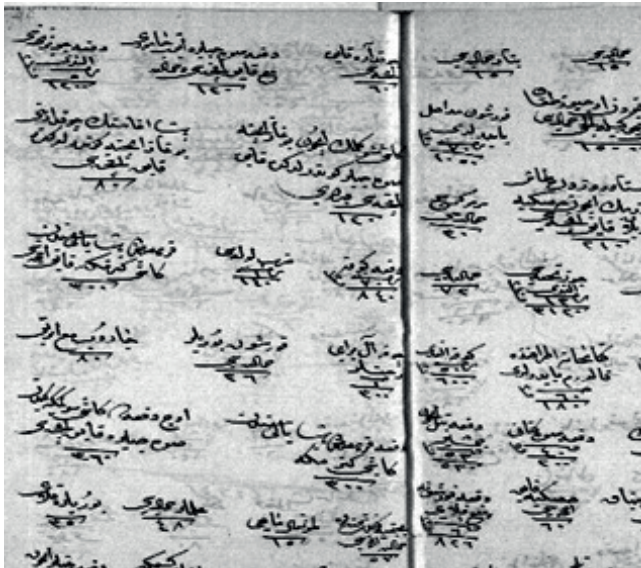
G.5. Birinci defterin Dülbend Ağası tarafından tutulduğunu gösteren ilk sayfası (Türk, 2018)

7 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri yakın bir zamanda Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Fakat kavram kargaşası yaratmaması için BOA tercih edilmiştir.

8 Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lugatı**, İstanbul 1986, s. 347.

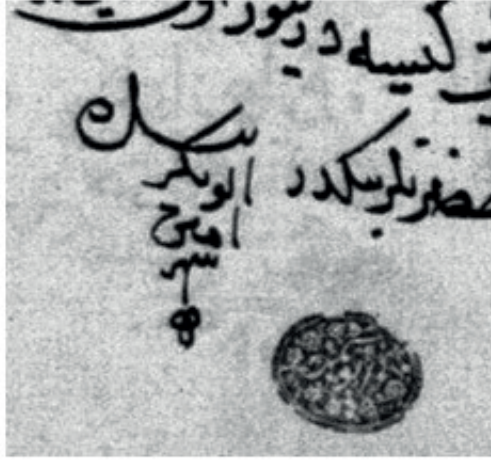

G.6. Birinci defterde işçi kayıtlarının tutulduğu sayfalardan örnek (Türk, 2018)

G.7. Birinci defterde malzeme kayıtlarının yazılı olduğu sayfalardan örnek (Türk, 2018)

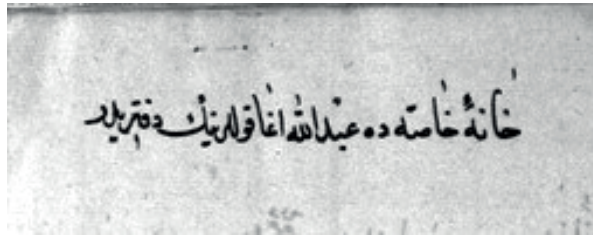
İkinci Defter; dikdörtgen formunda olup birinci defter gibi kumaş ile kaplanmıştır. Defterin ilk sayfasında “Şehremini kullarının defteridir” yazmaktadır. Şehremini saray ve devlet binalarının tamir ve bakımı ile uğraşan kişidir.⁹ Defterin sonundaki özet sayfasında ise defter sahibinin mührü göze çarpar. Bu mühürde ve yanındaki istif imzada “Bende-i Şehremini Ebubekir” yazmaktadır. Bu mühür ile defterin Şehremini Ebubekir Efendi’ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

G.8. İkinci defterin son sayfasında yer alan Şehremini Ebubekir ismini veren mühür (Türk, 2018)

Bu defterde kayıtlar haftalık olarak tutulmuştur. İşçi kayıtları 18 varaktır. İşçilere ödenen toplam ücretler hesaplanarak yazılmıştır. Malzeme masrafları da aynı şekilde haftalık olarak tutulmuş, birim fiyatlar da toplam hesapların yanına yazılmıştır. İkinci defter birinci deftere göre daha özenlidir.

Üçüncü defter diğer iki defterle form olarak aynıdır. Üçüncü defterin ilk sayfasında “Hane-i hassadan Abdullah Ağa” yazmaktadır. Hane-i Hassa (Has Oda) Enderun odalarının en itibarlısı olup Abdullah Ağa da buradaki kırk ağadan birisidir.¹⁰

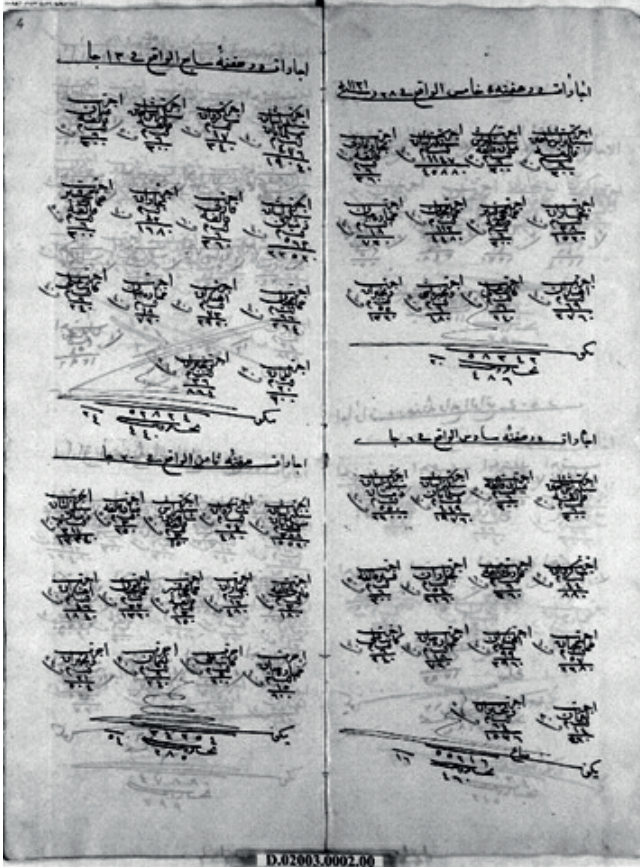

G.9. Üçüncü defterin Hane-i Hassa’dan Abdullah Ağa’nın ismini veren sayfası (Türk, 2018)

9 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük-Kubbealtı Lugatı*, C. 1, İstanbul 2005; Sertoğlu, a.g.e., s. 332.

10 Sertoğlu, a.g.e., s. 142; Abdullah Özcan, “Hassa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, Ankara 1997, s. 395.

Üçüncü defter 20 varaktan oluşur. Birinci ve ikinci defterlerdeki kayıt sistemi bu defterde de aynı şekilde devam etmektedir. Üçüncü defterde işçi kayıtları 8 varak tutmaktadır. İşçi kayıtlarından sonra malzeme kayıtları başlar. Defterin bazı yerlerinde Abdullah Ağa'ya ait bazı notlar görülmektedir. Bu defter tüm defterler arasında en özenli tutulan ve en rahat okunabilenidir.

G.10. Üçüncü defterde işçi kayıtlarının bulunduğu sayfalardan bir örnek (Türk, 2018)

Defterlere Göre Kütüphane İnşaatında Çalışan İşçiler ve Bu İşçilere Ödenen Ücretler

Kütüphanenin 32 haftalık inşa sürecinde 16 işçi grubu çalışmıştır. Gruba toplamda 1.009.076 kuruş ödenmiştir.

Kütüphane inşaatında çalışan ve ilk olarak kayıt edilen işçi grubu Seng-traşandır. Bu işçi grubu taş ve mermer işlerini yaparlar ve 32 hafta boyunca çalışmışlardır. Şa-

hin ve Ayan Kalfalar tarafından yönetilmişlerdir. Seng-traşanın alt grubunda çalışan işçiler ise ustalar, çıraklar, zimmiler (müslüman olmayan) ve müslümanlar olarak belirtilmiştir. Bu işçi grubuna toplamda 635.340 kuruş ödenmiştir. Neccaran işçi grubu marangozlardır. Grubu Karlı Kalfa idare etmiştir. 29 hafta çalışan gruba 52.400 kuruş ödenmiştir. Hamamcıyan işçi grubu inşaata sıcak su ve ateş sağlama gibi işleri yürütmüşlerdir. Bu grubu Kasbar Kalfa yönetmiştir. 25 hafta çalışmışlar ve 58.050 kuruş almışlardır. Lağımıcıyan işçi grubu temel ve çukur kazma işleri ile uğraşmışlardır. 11 hafta boyunca çalışmışlar ve 12.230 kuruş almışlardır. Rençberan işçi grubu ağır işleri yapmışlar ve rençberbaşı tarafından çalıştırılmışlardır. 26 hafta çalışmışlar, 26.340 kuruş almışlardır. Humbaracıyan işçi grubu inşaata ateş sağlamıştır. Sekiz hafta çalışmışlar, 4.560 kuruş kazanmışlardır. Ahengiran işçi grubu demir işlerini yürütmüşler, 23 hafta çalışmışlar, 38.280 kuruş almışlardır. Kâtipler Kâtib-i Âli adıyla kayıt edilmişler ve resmi yazılarla ilgilenmişlerdir. 25 hafta çalışmışlardır. Bunlara 6.040 kuruş ödenmiştir. Errekeşan bıçkıcı işçi grubudur. İki hafta çalışmışlar ve 3.520 kuruş kazanmışlardır. Lağımıcıyan işçi grubu günümüzdeki hafriyat görevlileri ile aynı işi yapmışlardır. Bir hafta çalışmışlar ve toplamda 240 kuruş almışlardır. Kütüphane inşaatında üç sıvacı grubu çalışmıştır. Bunlar sıvacı ustaları, sıvacı çırakları ve sıvacılar şeklindedir. Yedi hafta çalışmışlar, 62.880 kuruş almışlardır. Doğramacıyan işçi grubu ahşap doğrama işçileridir. On iki hafta çalışmışlardır. Bu grubun ücreti 27.440 kuruş'tur. Sanduka ve kitap dolaplarını imal eden işçi grubuna 26.920 kuruş ödenmiştir. Nakkaşan süslemeleri yapan kişilerdir. On üç hafta çalışmışlardır. Bu gruba 23.800 kuruş ödenmiştir. Destereciyan denilen işçi grubu çini süsleme kompozisyonlarını tamamlamak için tutulmuşlardır. Bunlar metruk binalardan çinileri sökerek veya depolardan getirerek kompozisyon tamamlama işini üstlenmişlerdir. İki hafta çalışmışlar ve 400 kuruş kazanmışlardır. Rahabyan işçi grubu normal yollar ve su yollarını inşa etmişlerdir. Dört hafta çalışmışlar, 3.400 kuruş kazanmışlardır. İnşaatı iki tane hakkâk çalışmıştır ve ikisinin de ismi Halil'dir. Bir hafta çalışmışlar ve 1.270 kuruş kazanmışlardır.

Kütüphane inşaatında en yüksek yevmiyeyi 60 kuruşla Tarhtraş da denilen Hakkâk Neccar Karlı Kalfa almıştır. En düşük yevmiye ise 20 kuruşla şâkirdan olarak kayıt edilen çırak grubuna aittir. Seng-traşan işçi grubu 32 hafta ile en çok çalışan işçi grubudur. En az çalışanlar ise bir hafta ile Lağımıcıyan ve Tarhtraşlardır.

Masraf Defterlerine Göre Kütüphane İnşaatı İçin Alınan Malzemeler ve Malzemelerin Temin Edildiği Yerler

Üç defterde de işçi kayıtlarından hemen sonra malzeme kayıtları başlamış ve aynı sistemle yazılmıştır. Bu malzemeler; taş, ahşap, demir, kereste (ahşap iskele için) malzemeleri, kilit ve anahtar malzemeleri, sandukacılara alınan malzemeler, altın varakçılara alınan malzemeler ve bakır malzemeler olarak gruplandırılabilir. İşçilere ödenen yemek masrafları da ayrıca belirtilmiştir.

İnşaat başladığında elde olan malzemeler; 9100 kıyye külçe kurşun (yaklaşık 100 kg.), 4000 kıyye ham demir (yaklaşık 51 kg.) 600 kıyye külçe bakır (yaklaşık 10 kg.) ve 70 adet levha halinde ceviz tahtadır.

Sadece birinci defterde taş malzemelerin İstanbul'un neresinden ve hangi esnaf-tan alındığı belirtilmiştir. Taş malzemenin getirildiği yerler şöyledir: Tokat-ı Atik ve Tokat-ı Cedid (Eski ve Yeni Tokat mahalleleri)¹¹, Sultaniyye (Beykoz'da bir mahalle), Topkapısı (Topkapı), Karye-i Çengel (Çengelköy), Tuti Çiftliği (yeri tam olarak tespit edilememiştir), Çubuklu (Çubuklu Kasrı'nın bulunduğu yer) ve Karye-i Beykoz (Beykoz). Belirtilen yerlerdeki dükkânlardan temin edilen taş miktarı toplam 2.953,5 kantardır. Günümüz ağırlık ölçülerine göre bu miktar ortalama 167 tondur. Bu taşlara ödenen toplam miktar ise 128.670 kuruş'tur.

Kaynaklarda yer alan ortak bilgi kütüphane inşaatında kullanılan malzemenin İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan metruk binalardan alınıp kütüphanede kullanıldığıdır. Bu şekilde kullanılan ilk malzeme kütüphanenin inşa edildiği alanda bulunan Havuzlu Köşk'ün somaki mermer sütunlarıdır.¹² Bunun yanı sıra Boğaziçi bahçelerinden özellikle ahşap, Edirnekapı'dan demir, Davudpaşa'dan taş, Marmara Adası'ndan mermer, Eyüp'ten çini çamuru, Su Kulesi (Sulukule)'nden kurşun, Samatya'dan kitap dolabı ve sandık malzemesi ile Kotru Pazarı'ndan (yeri tespit edilememiştir) mermer korkuluklar alınmıştır.

Çini ve kurşun malzemeye para ödenmediği, bunların bazı binalardan sökülerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çinilerin Destereciyan işçi grubu tarafından İstavroz Sarayı Bahçesi (Beylerbeyi Sarayı'nın olduğu yer), Boğaziçi Bahçeleri, Kara Mustafa Paşa Yalısı ve Kandilli Bahçesi'nden getirildiği belirtilmiştir. Ayrıca yeri belirtilmeyen bazı binalardan çini sökülerek kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Kurşun malzeme ise Havuzlu Köşk¹³, Fazlı Paşa Sarayı ve İstavroz Sarayı'ndan temin edilmiştir.

Ücret ödenerek alınan malzemeler ve kullanıldıkları yerler ise şöyledir: İskele kaplıp ve omurga keresteleri için mesamir (çivi vb. malzeme), tuğla, alçı, mermer ve Marmara Adası'ndan taş malzeme, kütüphane çeşmesine gelen malzeme, bezir yağı, doğramacıların, sandukacıların ve hamamcıların malzemeleri, anahtar ve kilit yapanların malzemeleri, dökme bakırcıların malzemeleri, alemler için malzemeler, boya malzemeleri, demircilerin malzemeleri, demirciler için kömür, işçiler için yemek, kereste, sarf malzemesi ve altın yaldızdır.

11 Bu mahallelerin nerede oldukları tam olarak tespit edilememekle beraber Beykoz'da bir Tokat Mahallesi bulunur. Semavi Eyice Kadıköy civarında da bir Tokat Bahçesi'nin varlığından söz eder. **Semavi Eyice ile İstanbul'a Dair**, Haz. Müjdat Uluçam, Hüsnü Karıcı, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2013, s. 114.

12 Eldem, a.g.e. s.198.

13 BOA; TS. MA. D. 02002. 0001. 00; vd.

Defterlere göre kütüphanenin 32 hafta süren inşa süreci sonunda malzemeler için 1.340.257 kuruş, işçiler için 1.009.076 kuruş, toplamda 2.349.333 kuruş ödenmiştir. Para, dört kalem halinde Hazine Kethüdası'ndan teslim alınmıştır.¹⁴ İşçi, malzeme ücretleri ve hazineden teslim alınan paralarla birlikte kütüphanenin 19.700 kese kuruşa mal olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak III. Ahmet Kütüphanesi Lale Devri'nin özelliklerini bünyesinde barındıran bir yapı olarak karşımıza çıkar. Osmanlı döneminin ilk ve tek bağımsız saray kütüphanesi olması bakımından çok önemlidir. Plan olarak konut mimarisini tarzında olması bu dönemde kütüphane mimarisine yabancı olmakla açıklanabilir.

Çalışmaya konu olan üç adet masraf defteri kütüphanenin inşası hakkında birçok konuya açıklık getiren çok önemli ve birincil kaynaktır. Birinci defter bina emini Ömer Ağa tarafından Dülbend Ağası'na yazdırılmıştır. İkinci defterin son sayfasındaki mühürden Şehremini Ebu Bekir tarafından tutulduğu anlaşılmıştır. Üçüncü defter ise Hane-i Hassa'dan Abdullah Ağa'ya aittir.

Defterlerde kütüphanenin inşasında çalışan işçi grupları, kullanılan malzemeler ve malzemelerin temin edildiği yerler de belirlenmiştir. Masraf defterlerine göre kütüphane inşaatında on altı temel işçi grubu çalışmıştır. İşçi ücretleri toplamda 1.009.076 kuruş olarak belirlenmiştir. Malzemelerin bir kısmının inşaat sırasında mevcut olup bir kısmının da İstanbul'un çeşitli yerlerinden getirildiği, ayrıca metruk durumdaki yapılardan da malzeme temin edildiği anlaşılmıştır. Malzeme masrafları toplamda 1.340.257 kuruş tutmuştur.

Mehmet Refik "Enderun-ı Hümayun Kütüphanesi" adlı makalesinde çinilerin büyük ihtimalle Tekfur Sarayı'ndaki çini fabrikasından getirilmiş olabileceğini belirtmiştir.¹⁵ Defterlerin hiçbirinde Tekfur Sarayı çinilerinden bahsedilmemektedir. Defterlerde çinilerin hangi binalardan söküldüğü ve getirildiği ise ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.

III. Ahmed Kütüphanesi inşasının 32 hafta gibi kısa bir sürede tamamlandığı ve toplamda 2.349.333 kuruşa (19.700 kese) mal olduğu, inşaat masraflarının ise Hazine Kethüdası'ndan alındığı da belirlenmiştir.

Masraf defterleri kütüphanenin inşa sürecine ışık tutmakla beraber yapılacak olan restorasyon çalışmalarında da temel kaynak olacak niteliktedir.

14 Kethüda bir yeri idareye memur, itimat edilen kişi anlamındadır. Hazine Kethüdası da hazinede görev yapan ve burayı idare eden görevlidir. Sertoğlu, **a.g.e.**, s. 183.

15 Mehmed Refik, **a.g.m.**, s. 239.

Kaynakça/References

- BOA, TS. MA. D. 02002.00.01, 02003.00.01, 02003.00.02.
- AKDOĞU, İskender, "Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi", **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Bülteni**, S.10, İstanbul 2003, s. 20-21.
- ANAMERİÇ, Hakan, "İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi" **Türk Kütüphaneciliği**, S. 20, Ankara 2006, s. 195-202.
- ANAMERİÇ, Hakan, "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", **VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı**, Ankara 2005, s. 53-78.
- ATAKER, Mehmet, "Topkapı Sarayı Kütüphaneler", **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni**, No: 51, İstanbul 1954, s. 3-5.
- ATBAŞ, Zeynep, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XLI, Ankara 2012, s. 263-264.
- AYVERDİ, İlhan, **Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük-Kubbealtı Lugatı**, C. I, İstanbul 2005.
- BAYRAKTAR, Necdet, TEZCAN Hülya, "Sarayların Çeşme Muslukları", **P Sanat Kültür ve Antika Dergisi**, S. 22, İstanbul 2001, s. 53-64.
- BUDAK, Asuman, 18. Yüzyıl Tarihi Yarımada (Eminönü-Fatih) Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- ÇELİK, Serpil, **Süleymaniye Külliyesi Malzeme, Teknik ve Süreç**, Ankara 2009.
- ELDEM, Sedad Hakkı, **Köşkler ve Kasırlar II**, Ankara 1973.
- ELDEM, Sedat Hakkı, AKOZAN, Feridun, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Ankara 1981.
- ERÜNSAL, İsmail, "Köprülü Kütüphanesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2002, s. 257-258.
- EYİCE, Semavi, "Ahmed III. Kütüphanesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. II, Ankara 1989, s. 40-41.
- Gravürlerle Türkiye: İstanbul-II**, Ankara 1996.
- ÖZCAN, Abdullah, "Hassa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 16, Ankara 1997, s. 394-395.
- REFİK, Mehmed, "Enderun-ı Hümayun Kütüphanesi", **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**, Sene 7, İstanbul 1332, s. 236-241.
- Semavi Eyice ile İstanbul'a Dair**, Haz. Müjdat Uluçam, Hüsnü Karıcı, İstanbul 2013.
- SERTOĞLU, Midhat, **Osmanlı Tarih Lugatı**, İstanbul 1986.
- TARIM ERTUĞ, Zeynep, "Topkapı Sarayı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XLI, Ankara 2012, s. 256-261.
- TÜRK, Ömer, Mesarif Defterleri Işığında III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
- ÜNSAL, Behçet, "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", **Vakıflar Dergisi**, S.18, Ankara 1984, s. 95-126.
- YENAL, Şükrü, "Topkapı Sarayı Müzesi Enderun Kitaplığı (Ahmet III Kitaplığı)", **Güzel Sanatlar Dergisi**, S. 6, Ankara 1949, s. 85-90.